

len váltással a szöveg nem olvasható tovább az addig érvényes szabályrendszer alapján, folyamatosan elbizonytalanítva ezzel az értelmezést. Kevésbé működtethetők a megszokott olvasói stratégiáik, így a befogadást alapvetően meghatározza, hogy ragaszkodunk-e a bevált megközelítésekhez. Úszhatunk árral szemben, kapaszkodókat keresve, vagy hagyhatjuk, hogy sodorjon a szöveg. (*Libri*)

GESZTELYI HERMINA

Félálomba nyitott novellák

MÁN-VÁRHEGYI RÉKA: BOLDOGTALANSÁG AZ AURÓRA-TELEPEN

A *Boldogtalanság az Auróra-telepen* a 185. *JAK-füzet* – Mán-Várhegyi Réka kötetel még nem rendelkező szerzőként jelenhetett meg a sorozatban, miután kéziratával elnyerte a JAKkendő-díjat (2013), amint erről Csordás Gábor, Turi Tímea és Németh Gábor, illetve az aktuális sorozatszerkesztők (Balajthy Ágnes és Borsik Miklós) döntöttek. A kötet „[h]ősei úgy merülnek el a Semmiben, mintha a »Heidegger« egy menő fitnesszterem neve volna, a boldogtalanság pedig csak a szórákozás finoman perverz, trendi fajtája. [...] nagy, realista írótköszönhetünk Mán-Várhegyi Rékának.” – szól Németh Gábor fülszöveg-laudációja. A realista ábrázolásmód Mán-Várhegyi Rékánál szenttelen, lényegre törő, már-már önkorlátozó leírást jelent, témái és figurái között otthonosan lavíroz, miközben banális hétköznapi helyszíneket és eseményeket ábrázol, amivel az olvasóban az ismerősség érzetét kelti. Tárnyilagos leírásokkal, eltávolító narrációval villant fel szociális és kulturális problémákat, elsőkönyves szerzőhöz képest érett beszédmóddal, noha ez a sok éve formálódó írói munkának, több asztalfióknak írt könyv tapasztalatának és nem kevés szerkesztői kézgyomlásának eredménye.

A tizennégy novella mindegyike nyitva hagyott, hirtelen szakad meg a szövegek folytonossága, klasszikus történetzárás nélkül. Ez a kötet azonban nem is történeteket, inkább érzéseket, életlehetőségeket, sorsokat tár elénk, hangulatokat fest meg, amelyek megmutatásához elég annyi ismeret, amennyit kapunk. A novellák úgy követik egymást, mintha mindig más filmsorozatból látnánk egy-egy epizódot, vagy mintha néhány jelenet után folyton átkapcsolnánk a tévét másik csatornára. A filmszerűség a külső és belső terek leírásánál jól érzékelhető, keverednek a valóságos és fikciós helyszínek, a Gyáli úti telep, a Városliget, a Múzeumkert, az Auróra-telep vagy Répásmegyér a fővároshoz köthetők, de a fiktív Budapest részei. Noha konkrét budapesti utcaleírást nem tartalmaz a könyv, berlinit igen, az elbeszélő *Az iblet súlya* során végigvezeti olvasóját egy valós útvonalon: a neukölni csatornaparttól a Sonnenallen (kitekintve a Rathaus Neuköln felé), át a Warschauer Straßéig, ahol egy kiállítás utáni ünneplés, beszélgetés folytatódik szolid házibuli formájában. A házibuli más szövegnek is témája, a címadó novellában például szilveszterkor is értelmiségiek párbeszédébe hallgathatunk bele, itt nagyrészt szociológusok vannak jelen.

A belső terek leírása szinte mindig megtörténik, a szerző kitér az elrendezésre és a bútorokra, az első novella szereplői például egy olyan lakótelepi lakásban élnek, amelyre jellemző, hogy „helygazdaságosan tervezték. A kisméretű helyiségek is így kerültek egymás mellé, például a vécé közvetlenül az ebédlő szomszédságába.” (10.) Egy másik család lakásában pedig „körbe lehet menni, az előszobából a konyhába, onnan a kishálóba, onnan a nagyszobába, és onnan vissza az előszobába. Hol az egyik irányba megyek körbe, hol a másik irányba. Az előszobában zöld a szőnyeg, a nagyszobában bordó, a kicsiben lila. A konyhapadlót linóleum borítja.” (121.) A kötetben csak a címadó novellában szerepel az Auróra-telep neve – „kiköltöztették őket az Aurórára. [...] Nem jó környék.” (172.) –, bár valószínűleg több lakás is itt található. Az Auróra-telep ebben a világban nem csak egy konkrét hely, lehetnének ezek a lakások, illetve lakóik bárhol, bizonyos szempontból mind ugyanolyanok: a lakások nyomasztó szocreál otthonok, lakóikat pedig a boldogtalanság és a tanult tehetetlenség jellemzi, itt senki nem az, aki lenni szeretne, mindenki valami másra vár. Sokan ösztönlények, alulkvalifikáltak vagy szegények, akik hátrányos helyzetük okán kevésbé volnának képesek változtatni sorsukon, de a legtöbbjükre (diplomások, egyetemi tanárok, művészek) mégsem ez jellemző, hanem az, hogy bár megtehetnék, nem hajlandók kilépni a komfortzónájukból, sőt sokszor el sem jutnak a felismerésig, az önreflexióig. Némelyek, még ha tudják is, hogy valamit rosszul csináltak, elmulasztottak, mégis menekülnek a szembenézés elől, frusztráltságuk fásultsággal és állandó önisméltéssel párosul: a szokás kulcszó a kötet kapcsán, mindenki a saját maga által megteremtett szokásaiban fürdők, és nem hajlandó lemondani azokról, sőt, valahol talán élvezetet is lel az ismerősséghez ragaszkodásban. Az Auróra-telep lakóit csak ritkán mozdítja ki valami blázírtságukból (s még ritkábban tudjuk meg, hogy végül ténylegesen változik-e bármi az életükben ezáltal), az utolsó szöveg kisnyugdíjasa például életében először elutazik, befizet egy buszos török útra, ott minden maradék pénzét aranyra költi, ami a jobb élet, a változás lehetőségét hordozza magában, a novella azonban (s egyben a kötet) azon a ponton zárul, amikor a határon jönnek a vámosok: „Nem fogom odaadni ezeknek a rablóknak – mondom Viviennek, és egymás után nyelem le az aranygyűrűket.” (206.) – a legtöbb szöveg nem tartalmaz még efféle befejező aktust sem.

A szövegek lezáratlanságának oka nemcsak a műfajban keresendő, a szerző következő könyveként például egy olyan regényen dolgozik, amely a címadó novella történetét írja tovább, bontja ki, így a nyitott befejezést ez is indokolhatja. A *Boldogtalanság az Auróra-telepen* nem tekinti feladatának, hogy egymásra épülő szövegeket hozzon létre, a különféle szereplők élettere, a történetek hangulata és a szövegek formai felépítése így is egységes képet ad a novelláskötetnek. A lezáratlanság élesen elválasztja egymástól a szövegeket, ahogy a ciklusok különválasztása is megállásra készítő, noha más funkcióját ezeknek nem igazán látni. A három ciklus csak számozott, mindegyik egy-egy rajzzal indul, Deák Panka illusztrációi ezek is, mint a borító figurái – a rajzok egy-egy jellemző jelenetet előlegeznek meg az őket követő novellákból, az első grafikán két szemüveges, fürdőruhás, túlsúlyos lány látható fagyival, a másodikon egy férfi sír, előtte pohár, a harmadikon pedig egy tehetősebb (házaspár) karolja át egymást. Az első öt, a második

négy, a harmadik megint öt szöveget tartalmaz, nagyjából azonos hosszúságúakat, s minden ciklus olyan novellával zárul, amelyben a főszereplő valaki más testében ébred fel. Ezek a szövegek a mágikus realizmus határát súrolják, *A csatárnő bal lábba életveszélyes*, a *Gyökér* és a *Jó bit, rossz szerencse* különböző sorsokat és lehetőségeket ábrázol, az álom motívuma és az alakváltás aktusa mégis összeköti őket. Az első – amely egyébként a *Körképben* is megjelent (Magvető, 2014) – női főszereplője egy nap a világ legjobb focistájaként ébred: „Egy forró nyári hajnalon arra ébredek, hogy én vagyok Lionel Messi, az FC Barcelona játékosa.” (67.) – szól az egyes szám első személyű elbeszélő, aki átalakulását kihasználva pályát vált, majd sorra nyeri a meccseket világszerte. A *Gyökérben* kiderül, hogy egy három éves fiúgyerek egyik napról a másikra folyékonyan tud olvasni, itt egy felnőtt nő ébred gyerekként: „Egy illatos őszi reggelen arra ébredek, hogy kislány vagyok. Alig múltam hároméves.” (120.), a *Jó bit, rossz szerencse* pedig így indul: „Egy téli éjszakán arra ébredek, hogy a saját nagyanyám vagyok. [...] Nem ijedek meg, bizonyára álmodom.” (192.) A kötetben keverednek a mágikus és ezoterikus elemek a köznapikkal, folyton kitolódnak a valóság határai, s változnak a nézőpontok is: hol első, hol harmadik személyű, hol mindentudó az elbeszélő.

Az álom vagy a félálom állapota szinte minden novellában felbukkan, Annamari nehezen alszik el, ám kimerültségében „könnyedén félálomba merül.” (89.), Ági a galérián „félálomban hallgatta a telefonbeszélgetést.”, egy másnaposságra bevett fájdalomcsillapító hatását várva (110.), az említett gyerek pedig az óvodában elárulja titkát az óvónőnek, amiről az önelbeszélő így értesít minket: „Félálomban vagyok még, amikor elmondom neki, hogy az az igazság, én nem ez a kislány vagyok, hanem egy nő, aki már nem jár óvodába.” (128.). Máskor a tehetetlenséggel párosul az elalvás: Magdi „[z]sibbadtan bedőlt az ágyba. [...] becsukta a szemét, és átadta magát a zuhanásnak.” (25.) A tehetetlenség minden történetben a lét velejárója, a családok ebben a kötetben nem úgy működnek, mint egy ideális, vérségre és szeretetre épülő mikrostruktúra, tagjai kényszerből élnek csak együtt, szűk életterekbe zárva, egymásra utalva, mintegy pusztán reprodukciós funkciójú közösségként. Nemcsak a családi, más emberi kapcsolatok is ridegek, közönyösek vagy antiszociális jellemvonásokkal írhatók le, mindenki tehetetlen megalkuvó, egy élehetetlen közeg halvány létezője csupán. Az első szöveg erős felütést ad ehhez a hangulathoz, így mutatkozik be benne egy túlsúlyos ikerpár: „Én depressziós vagyok, ő bulimiás” (17.). Ők legalább felismerik nyomasztó sorsukat, s gyűlölik azt, legalábbis ezzel próbálnak kiemelkedni a lenézett családi-lakótelepi közösségből, ami elégedetlenkedéssel és boldogtalansággal jár: „Ekkoriban már pontosan tudtam, hogy egy szemétdombon élünk.” (8.); „A nővérem rám nézett, és tudtam, arra gondol, amire én. Mi nem fogunk itt maradni. Magunk mögött hagyjuk anyánkat és apánkat, magunk mögött hagyjuk a szegénységüket és a tohonyaságukat, a gesztusaikat és nyavalyáikat.” (19.). Ezzel a vágyukkal nincsenek egyedül, a többi novella hősei is rettegnek az ismétléstől, attól, hogy újrátételek szüleik sorsát, ám legtöbbször ennek ellenére sem kerülhetik el végzetüket, a mindentudó elbeszélő előrebocsátja a lányokkal kapcsolatban is, hogy „semmi jó nem vár rájuk az életben” (15.), de ők legalább ketten vannak, így mégis van köztük valamiféle összetartás, sorsársakká válnak a jövőtlenségben. A kötet a nyomasztó hangulat mellett

egyébként tele van fanyar humorral, cinizmussal az első szövegtől az utolsóig; annak a hatásmechanizmusát használja ki az elbeszélő, hogy ismert helyzeteket és figurákat elénk tárva képes nevetésre készíteni, vagy legalábbis összekacsintásra. A szülők és életformájuk lenézése, utálata általános jellemző, ahogy a test is gyakori téma: a nyitó és záró novella a test rabságát, a testbe zárttságot tematizálja. A nyomasztó érzés velejárója a szövegekben a kellemetlen szag vagy a fojtogató meleg. A *Bűz* című novella például a folyton visszatérő rossz szagok és a hangulat összefüggésére épít, a csattanó a szöveg végén az, hogy a főhős kénytelen felismerni, hogy a titokzatos és őt folyton zavaró szagért nem lakótársa, hanem ő maga tehető felelőssé. A szagokkal, a meleggel és az egyén számára feldolgozhatatlan helyzetekkel folytonos rosszullet, ájulás, elgyengülés, hasmenés jár, ezek mint a tagadás fizikai és (pszicho)szociális tünetei csaknem mindegyik szövegben megjelennek. A fojtogató és feszélyező, gyötrő melegre reflektál az egyik novella címe is: *Mária nem bírja a meleget* – a szöveg egy negyvenes nő hóhullámain és szeszélyeit ábrázolja. A meleg az első novellában mint cigaretta által okozott égési sérülés és forró nyári meleg jelenik meg, később emiatt ájul el egy egyetemi tanár, miközben hangosan kimondja az óráján: „Nem bírom ezt a kurva meleget.” (39.), de ahelyett, hogy otthon pihenne, épp a túl meleg lakás indokával utazik el hirtelen vidéken élő szüleihez: „csak elviselhetetlen a meleg odafent Pesten, azért jöttem le hozzátok.” (48.) – áttatja magát (is). A már említett szereplő, a Messiként ébredt nő elbeszélőként jelzi a történet elején, hogy átalakulásának éjjele mennyire meleg volt: „A férjem nyögdéssel, nem bírja a meleget. Én sem. Ahogy vagyunk, meztelenül kimegyünk a konyhába, és lefekszünk a hűvös konyhakőre.” (67.), másutt: „Augustus végén a tizemeletes árnyékában, a padokon gubbasztó öregasszonyok arról panaszkodtak egymásnak, hogy sem a kiskertek növényei, sem ők nem fogják túlélni ezt a meleget.” (150.), s nemcsak nyáron van meleg: „Olyan meleg van, mintha még mindig tartana a nyár!” (146.), noha azért felbukkan olyan novella is, amely a téli hidegben játszódik.

Kiemelkedő motívum a tükör is, amivel a szereplők folyamatosan kommunikálnak, Mária például összekacsint a tükörképével, és ugyanebben a szűzsében (*Mária nem bírja a meleget*) Andi a tükörben fotózza magát piros ruhájában, a Messivé változott csatárnő is a tükörhöz folyamodik megszemlélni a rajta esett változásokat, ahogy Annamari (*Jövőre az Adriára megyünk*) is a tükörben próbálja felfedezni magán a sport jeleit. Az *Idegének az éjszakában* cselekményének egy része egy kifőzdében játszódik, ahol „mindkét falat tükörökkel borították. A nő az egyik, majd a másik tükörbe pillantott, hogy megnézzze az arca jobb, majd bal oldalát. Laci ismerte ezt a kutató pillantást. Vajon hatott már a búzafű?” (114.) Az önreflexió hiányát a tükör pótolja, mintha anélkül – mint segédeszköz nélkül – nem tudnának tényszerű megállapításra jutni a szereplők, ám még a tükör által is hagyják becsapni magukat. Az önreflexió a szereplőknek kevésbé sajátja, de a kötetbe bele van építve: a *Boldogtalanság az Auróra-telepen* című novella bizonyos értelemben éppen azt ábrázolja, amit annak szociológus szereplői kutatni próbálnak. Főszereplője „Bogdán Tamás társadalomkutató, adjunktus, balliberális értelmiségi férfi, elvált, a harmincas éveinek végén jár, Szentpéteri Enikő szintén társadalomkutató, szintén balliberális, még nem vált el, még alig múlt harminc” (157.), ők ugyanis

ugyanúgy egy zárt szociokulturális közeg korláta közé ragadva élnek, mint az általuk kutatott csoportok tagjai. Az ő meghatározóik a *Szociológiai Figyelő* számai vagy a *Taschen* könyvek, ők értelmiségiek, mégis ugyanúgy e kötet, s ezzel az Auróra-telep részei, hiszen saját hibáikat nem látva ugyanolyan emberi és érzelmi korlátok közé ékelődve élnek, mint szegényebb vagy képzetlenebb embertársaik. Ők is elszigeteltek, idegenek és határhelyzetben lévők, más szempontból. A kötet azt mutatja meg, egy szemlélődő, szociálisan érzékeny nézőpont hogyan kalauzol végig – mindenféle kommentár nélkül – egy olyan világon, amelynek problémái valóságok, amely a miénk, vagy akár a miénk is lehetne. (JAK-PRAE.HU)

PATAKY ADRIENN

Főszerkesztő és felelős kiadó: ACZÉL GÉZA
Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége
Tipográfia: Kass János
Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége.
Nyomás: PIREHAB Nonprofit Kft. Nyomdaüzeme, Debrecen
Felelős vezető: Becker Norbert vezérigazgató
Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.